

BOLALARDA IJODIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH USULLARI

*Olimjonova Oynura Otabek qizi**Andijon davlat chet tillari instituti 1-bosqich talabasi**Email- olimjonovaoynura5@gmail.com*

Annotatsiya: Ushbu maqolada bolalarda ijodiy fikrlashni shakllantirish va rivojlantirishning asosiy yo'llari yoritilgan. Ijodiy fikrlashning ahamiyati, uni erta yoshdan rivojlantirish zarurati va bosqichlari tahlil qilingan. Shuningdek, psixologik va pedagogik yondashuvlar, o'yin faoliyatining roli, raqamli texnologiyalar imkoniyatlari hamda ota-ona va muhitning bolaning ijodiy salohiyatiga ta'siri haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: Ijodiy fikrlash, bolalar psixologiyasi, rivojlanish bosqichlari, pedagogik yondashuv, o'yin faoliyati, raqamli texnologiyalar, emotsional rivojlanish, tasavvur va fantaziya, ota-ona roli, maktabgacha tarbiya, shaxsiy salohiyat, innovatsion ta'lim, muloqot ko'nikmalari.

Abstract: This article explores the main methods of developing creative thinking in children. It highlights the importance of nurturing creativity from an early age and analyzes various psychological and pedagogical approaches. Special attention is given to the role of play activities, digital technologies, and the influence of family environment and parents in unlocking a child's creative potential.

Key words: Creative thinking, child psychology, development stages, pedagogical approach, play activity, digital technologies, emotional development, imagination and fantasy, parental role, preschool education, personal potential, innovative learning, communication skills.

Аннотация: В данной статье рассматриваются основные методы развития творческого мышления у детей. Раскрыта важность формирования креативности на раннем этапе, а также проанализированы психологические и педагогические подходы. Особое внимание уделено роли игровой деятельности, цифровых технологий, а также влиянию семейной среды и родителей на раскрытие творческого потенциала ребенка.

Ключевые слова: Творческое мышление, психология развития ребенка, этапы развития, педагогический подход, игровая деятельность, цифровые технологии, эмоциональное развитие, воображение и фантазия, роль родителей, дошкольное воспитание, личностный потенциал, инновационное обучение, коммуникативные навыки.

Zamonaviy ta'lim tizimi jamiyat ehtiyojlariga mos ravishda yangilanib, bolalarda nafaqat bilim va ko'nikmalarni, balki mustaqil va ijodiy fikrlash qobiliyatini

shakllantirishga katta e'tibor qaratmoqda. XXI asrda muvaffaqiyatli shaxs bo'lish uchun odatiy sxemalardan chekinib, yangicha, noodatiy yondashuvni ishlab chiqish zarurati tobora ortib bormoqda. Shu nuqtai nazardan, ijodiy fikrlash - bola shaxsining har tomonlama rivojlanishida muhim omil hisoblanadi. Ijodiy fikrlash inson tafakkurining eng yuqori shakli bo'lib, muammoni yangicha ko'ra olish, yangi g'oya yaratish, fantaziya va tasavvur orqali yangilikka erishish qobiliyatini anglatadi. Bu qobiliyatni erta yoshdan boshlab rivojlantirish, bolani erkin fikrlaydigan, ijtimoiy faol, innovatsion yondashuvga ega shaxs sifatida shakllanishiga xizmat qiladi. Mazkur maqolada bolalarda ijodiy fikrlashning shakllanish bosqichlari, uni rivojlantirishga yordam beruvchi psixologik va pedagogic usullar, shuningdek o'yin faoliyati, texnologiyalar va oilaviy muhitning ahamiyati tahlil qilinadi.

Ijodiy fikrlash – bu insonning mavjud bilimlar asosida yangi g'oya, mahsulot yoki yechim yaratish qobiliyatidir. Psixologik jihatdan ijodkorlik divergent (turli yo'nalishli) tafakkur, tasavvur, emotsional sezgirlik va motivatsiya bilan bog'liq. J. Gilford (Joy Paul Guilford) ijodiy fikrlashni oddiy mantiqiy fikrlashdan farqli ravishda ko'p yo'nalishli va erkin assotsiatsiyalarga tayanuvchi jarayon deb ta'riflaydi. Bola tug'ilgandan boshlab atrof-muhitni o'rganadi, savollar beradi, tajriba qiladi – bu ijodiy jarayonning ilk ko'rinishlaridir. Agar bu ichki intilishlar qo'llab-quvvatlansa, bola o'z fikrini erkin bildiradigan, o'ziga ishongan, noodatiy yondashuvga ega shaxsga aylanadi.

Asosiy ahamiyati:

Mustaqil fikrlashni shakllantiradi;

Muammoga turli burchakdan qarashni o'rgatadi;

Kelajak kasblariga tayyorlaydi (texnologiya, dizayn, tahlil);

Ijtimoiy moslashuvchanlikni oshiradi.

Kognitiv rivojlanish (lot. cognitio – bilish, anglash) — bu bolaning aql-idrok, tafakkur, xotira, tasavvur, nutq va muammo yechish kabi bilish jarayonlarining rivojlanishidir. U insonning bilimlarni qanday qabul qilishi, tushunishi, tahlil qilishi va ularga munosabat bildirish mexanizmlarini o'rganadi. Kognitiv rivojlanish psixologiyada asosan Jean Piaget (J. Piajé) nazariyasi orqali izohlanadi. Piaget bola tafakkurining rivojlanishini bosqichma-bosqich sodir bo'ladigan, ketma-ket tartibda rivojlanadigan jarayon deb hisoblagan. Shunga ko'ra u kognitiv rivojlanishni to'rt bosqichga bo'ladi, ulardan ikkitasi bolalarda ijodkorlik bilan bevosita bog'liq:

2–6 yosh (Preoperatsional bosqich):

- ⇒ Tasavvur kuchli bo'ladi, fantaziya rivojlangan.
- ⇒ Ob'ektlar va vaziyatlar bilan ijodiy o'yinlar.
- ⇒ Rasm, haykal, o'yinchoqlar orqali o'zini ifoda etish

7–11 yosh (Konkret operatsion bosqich):

- ⇒ Mantiqiy fikrlash boshlanadi, lekin hali real holatlarga tayangan.
- ⇒ Konstruktorlar, dramatik o‘yinlar, hayoliy savollar asosida ijodiy tafakkuri rivojlanadi
- ⇒ Muammolarni bir necha yo‘l bilan hal qilishni o‘rganadi.

Shuningdek, bolalarda ijodiy fikrlashni rivojlantirish va yaxshilanishida psixologik hamda pedagogik yondashuvlar, metodlar muhim ahamiyat kasb etadi. Psixologik yondashuv bolalarda ijodiy fikrlashni asosan ularning ichki psixik jarayonlari — tafakkur, tasavvur, emotsiya, motivatsiya, xotira, e’tibor — asosida rivojlantirishga qaratilgan.

Lev Vygotskiy nazariyasi

“Yaqin rivojlanish zonasi” (Zone of Proximal Development) tushunchasiga asoslanadi.

Bola mustaqil bajara olmaydigan faoliyatni katta yoki tajribaliroq kishining yordami bilan bajara oladi. Bu jarayon ijodiy o‘shish uchun asosdir. Tasavvur (imaginatsiya) — ijodiy fikrlashning asosi. Bolalar real hayotda uchramaydigan obrazlar orqali ham yangilik yaratishi mumkin. Nutq bilan fikrlash o‘rtasidagi aloqadorlik: Bola nutq orqali o‘z fikrini tashkil qiladi, ijodkorlik esa o‘z fikrini yangicha ifodalashda namoyon bo‘ladi.

Jean Piaget nazariyasi

Piaget bola tafakkurini bosqichma – bosqich rivojlanadi, deb hisoblaydi (sensor-motor, preoperatsion, konkret, formal). Ijodiy tafakkur 7 yoshdan keyin mantiqiy fikrlashga tayanib shakllanadi. O‘yin, muloqot va muammoli vaziyatlar orqali bola real voqelikni o‘rganadi va uni qayta quradi – bu esa ijodiylikni rivojlantiradi.

Pedagogik yondashuv- bu ta’lim va tarbiya jarayonida bolada ijodiy fikrni shakllantirish uchun qo‘llaniladigan metod, uslub va strategiyalar majmuidir. Bu yondashuv bolani faollikka, o‘ylashga, mustaqil xulosa qilishga undaydi.

Shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim:

Har bir bola o‘ziga xos qobiliyat va qiziqishga ega bo‘lganligi sababli o‘qituvchi individual yondashadi, bolaning qiziqishini rag‘batlantiradi, mustaqil fikrlash, savol berish, tanqidiy fikrlash kabi ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Konstruktivistik yondashuv:

O‘quvchi bilimni tayyor holatda emas, o‘zi kashf qiladi. Shuning uchun bu vaziyatda o‘qituvchi – yo‘naltiruvchi, bola esa faol ishtirokchi hisoblanadi.

Bu orqali bolada o'yin, loyihalar, tajribalar, muammoli topshiriqlar vositasida ijodiy tafakkur shakllanadi.

Didaktik materiallar va texnologiyalar:

Raqamli ilovalar (Scratch, Paint) ,o'yinli ta'lim vositalari (konstruktiv o'yinlar, lego) kabi dasturlar hamda interaktiv darslar, loyihalar orqali bolada zarur ko'nikmalarni shakllantirish hamda o'z fikrini rasm, she'r, hikoya, video orqali ifoda etishga imkon beruvchi topshiriqlar berish sezilarli samara beradi.

Psixologik va pedagogic yondashuvlar bolalarda ijodiy fikrlashni shakllantirish va rivojlantirishda bir-birini to'ldiradi. Psixologik yondashuv bola ichki olamini, individual qobiliyatlarini hisobga olsa, pedagogik yondashuv ta'limda qanday metod va vositalar orqali bu qobiliyatlarni ochish mumkinligini ko'rsatadi. Har ikki yondashuvda ham muhim jihat — bolaga ishonish, uni erkinlikka undash va xatoga yo'l qo'yishga imkon berishdir.

Bolalar uchun ijodiylikni rivojlantirishda eng tabiiy va kuchli vosita — bu o'yin. O'yin faoliyati bolani mantiqiy va hissiy jihatdan rivojlantiradi, shuningdek, tajriba orttirish, sinash va yangilik yaratish imkonini beradi.

Foydali o'yin turlari:

Rolli o'yinlar ("Do'konda sotuvchi bo'lish", "Kosmonavt bo'lish") – ijtimoiy rollarni o'rganish

Fantaziya o'yinlari – ertaklar yaratish, tasavvurdagi hayvonlar yoki holatlar

Qurilish o'yinlari – lego, bloklar, konstruktorlar orqali yaratish

Masalali o'yinlar – "Nimani boshqacha qilish mumkin?", "Muammoni qanday hal qilamiz?" kabi topshiriqlar.

Muhimi: bolaning erkin harakati, o'z ixtiyori bilan tanlashiga ruxsat berilishi.

XXI asr bolasi — axborot va raqamli muhitda ulg'ayayotgan avloddir. Shu sababli, ta'lim jarayonida texnologiyalardan foydalanish nafaqat dolzarb, balki zaruriy pedagogik ehtiyojga aylanmoqda. Zamonaviy bolalar raqamli texnologiyalar muhitida ulg'aymoqda. Shu sabab, ijodiy salohiyatni ochish uchun texnologiyalarni maqsadli va foydali yo'naltirish muhim. Raqamli texnologiyalar ijodiy fikrlashni rivojlantirish uchun: vizual vositalar, interaktiv muloqot, virtual tajriba, va o'z g'oyasini raqamli ifodalash imkoniyatlarini taqdim etadi. Zamonaviy bolalar raqamli texnologiyalar muhitida ulg'aymoqda. Shu sabab, ijodiy salohiyatni ochish uchun texnologiyalarni maqsadli va foydali yo'naltirish muhim.

Foydali vositalar:

Chizish dasturlari: Paint, Tux Paint, Kids Doodle

Multfilm yaratish ilovalari: Toontastic, Stop Motion

Kodlash asoslari: Scratch Junior, Blockly

Virtual ertaklar: interaktiv hikoya yaratish platformalari

E'tiborli jihat: haddan oshmaslik, passiv kontentdan (videolar, multfilmlar) ko'ra interaktiv va yaratuvchan faoliyatni rag'batlantirish kerak.

Boladagi ijodiy tafakkurning ko'p jihati oilaviy muhitga bog'liq. Bolaga savol berishga ruxsat berish, unga har bir ishini qadrlash orqali erkinlik yaratish – bu eng oddiy, ammo eng samarali vosita.

Zamonaviy jamiyatda insondan faqat tayyor bilimlarni o'zlashtirish emas, balki o'z fikrini mustaqil bayon eta olish, muammoga noodatiy yondasha olish, yangilik yaratish kabi ijodiy salohiyat talab qilinadi. Aynan shuning uchun bolalarda ijodiy fikrlashni erta yoshdanoq shakllantirish pedagogic va psixologik jarayonlarning muhim tarkibiy qismiga aylanmoqda. Ilmiy izlanishlar va psixologik nazariyalar (L.S. Vygotskiy, J. Piaget, J. Guilford, E. Torrens va boshqalar) shuni ko'rsatadiki, ijodiy fikrlash inson tafakkurining eng murakkab, ammo eng muhim shakllaridan biridir. U tasavvur, emotsiya, nutq va mantiqiy fikrlash bilan uzviy bog'liq bo'lib, bu jihatlar aynan bolalik davrida eng faol rivojlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. — Москва: Педагогика, 1991.
2. Piaget J. The Psychology of Intelligence. — London: Routledge, 1950.
3. Torrance E.P. Guiding Creative Talent. — Prentice-Hall, 1962.
4. Guilford J.P. Creativity Research: Past, Present and Future. — American Psychologist, 1950.
5. Bruner J.S. The Process of Education. — Harvard University Press, 1960.
6. Shodmonov Sh.R. Psixologiya. — Toshkent: "O'zbekiston" nashriyoti, 2022.
7. Hasanboeva M., Karimova R. Yosh va pedagogik psixologiya. — Toshkent: Fan, 2019.
8. Jabborov Q., Qodirova M. Ijodiy tafakkurni shakllantirishda psixologik yondashuvlar. — "Yosh psixologlar" jurnali, №3, 2021.
9. Mahkamova N. Zamonaviy texnologiyalar asosida dars jarayonida ijodiy fikrlashni shakllantirish. — "Ta'lim va innovatsion tadqiqotlar" jurnali, №1, 2022.
10. Axmedova G. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ijodiy tafakkurni rivojlantirish metodikasi. — Magistrlik dissertatsiyasi, TDPU, 2020.